

PROFİL:

AFİFE BATUR
1933-2018

**MODERN
ÇÖP TARİHİ**

**KAOS
ARHITEKTİD**

**YILMAZ ZENGER
ÜZERİNE NOTLAR**

FREELANDBUCK

**İDEOLOJİK
FANTAZİ
OLARAK
VERNAKÜLER**

TOPROJEKT

**“HASSAS”
BİR KONU:
ASANSÖR**

**SWAROVSKI
MANUFAKTUR**

İçindekiler

329

Mart 2019

Reflex Bauhaus 29.

KAOS Arhitektid 36.

6 Öngörünüm
**Modern Çöp Tarihi:
“Recycle” Dünyasında
Entelektüel ve Mimari Yaşam**

10 Haber / Ürün

16 Haber / Sanat

18 Haber / Mimarlık

20 Gündem / Sanat
**“Maestro Van Wittel”:
İtalyan Kent Peyzajının
Hollandalı Ustası**

24 Gündem / Sanat
Candida Höfer Meksika’da

26 Gündem / Sanat
**“Bill Viola | Michelangelo:
Life Death Rebirth”**

29 Gündem / Sanat
**“Reflex Bauhaus”:
40 Nesneye 5 Çağdaş Yorum**

32 Gündem / Fotoğraf
Lake Verea: Modern Paparazziler

36 Mimarlık
**KAOS Arhitektid
Estonya Başkentinde Güncel Tasarım**
Adının tanımladığının aksine, hiç kaotik yönelimli denemeyecek Estonyalı mimarlık ve tasarım stüdyosu KAOS Arhitektid, başkent Tallinn’de etkinlik gösteriyor.

48 Profil
**Afife Batur (1933-2018)
“Une femme formidable”**
Afife Batur gerçekten de bir Fransızca deyişle “une femme formidable”dı. Akademik anlamda da böyleydi. Ancak, hiçbir akademik yönetim görevi üstlenmedi. Ama onun emeklilikten sonra da hiç terketmediği yoğun bir akademik etkinliği oldu. Genellikle emeklilik, mesleki etkinliği de terketmek, en azından rölantiye almak anlamına gelir. Afife Batur’un yaşamı ise tam aksine, giderek tırmanan biçimde akademik ortamın içinde yola devam etmesiyle karakterize olur. Hemen herkesin kaç yaşında olduğunu kestirmeye çalışmasına yol açacak kadar aktif olmayı sürdürdü. O, belki de hiç emekli olmadan, kendisi hakkında bir yaş tanımı bile yapılamadan yaşamını kaybetmeyi başaran ender insanlardan biriydi. Türk akademisyası gibi

ARREDAMENTO
MİMARLIK

ISSN 2536-4952
Sayı 329 Mart 2019
Fiyatı 17 TL
Ulusal Süreli Yayın
Aylık Mimarlık ve Tasarım Kültürü Dergisi

YAYIN
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Banu BİNAT
Yayın Koordinatörü
Uğur TANYELİ
İletişim Koordinatörü
Neslihan ŞİK

Editör
Sibel SENYÜCEL
Yardımcı Editör
K. Bilge ERDEM
Neslihan İMAMOĞLU
Grafik Uygulama
Gül DÖNMEZ

İletişim ve Reklam
Müşteri İlişkileri Yönetmeni
Teoman COŞKUN

Müşteri Temsilcisi
Ayşegül TUĞTEPE

teoman@binatdanismanlik.com
Tel: 0212 259 90 79

Profil
48.

Biuro
Toprojekt
68.

BY Evi 76.

FreelandBuck 78.

Asansör
86.

Snøhetta 88.

Yılmaz Zenger Üzerine Notlar
94.

genel eğilimin "ölmeden gömülmek" olduğu bir sistemde o ender istisnalardan biriydi. Dosyada Uğur Tanyeli, Aygül Ağır, Günkut Akın, Gül Cephaneçigil, Zeynep Kuban, Meryem Fındıklı, Z. Ayşe Kantarcıoğlu Güngör ve Gülsün Tanyeli'nin katkıları yer alıyor.

68 Mimarlık

Biuro Toprojekt Rybnik, Polonya

Polonyalı tasarım stüdyosu Toprojekt çeşitli ölçeklerde tasarım yapan ve yakın zamanda iki projesi ile 2019 Mies van der Rohe ödülleriyle aday gösterilen bir kuruluş. Stüdyo, proje özelinde şekillenen tasarım sürecinde geleneksel yöntemlere ve teknolojinin imkanlarına eşit mesafede duruyor.

76 Mimarlık

BY Evi Çeşme, İzmir Başak Akkoyunlu Design

Başak Akkoyunlu, 2013 yılından bu yana mimarlık üretimini İzmir Çeşme'de sürdürüyor. 2012 yılında Chicago Atheneum tarafından verilen "Europe 40 Under 40" ödülünü aldı; halen İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nde mimari stüdyo yürütücülüğü yapmakta.

78 Mimarlık

FreelandBuck Los Angeles ve New York

ABD'li mimarlık grubu FreelandBuck, 2010 yılında kuruldu. Grup, çevresiyle içsel bir bağ kuran çok katmanlı yapı, mekan ve nesne üretiminde gözü ve algıyı yanıltma imkanlarını en geniş biçimde kullanıyor.

86 Tasarım

Asansörü Çağırarak ya da "Hassas" Konular

Asansör kabinini çağırarak bile nesnelere kurduğumuz karmaşık ilişkinin bir parçası. Başka bir deyişle, bize "diyalog kurma" fırsatı vermeyen ve deneyim-beceri arka planı olmadığı takdirde kullanılmayan geleneksel el araçlarının aksine, güncel teknolojik araçlar düpedüz bir iç konuşmayı gerektiriyorlar. Hatice Hümanur Bağlı'nın yazısı.

88 Mimarlık

Swarovski Manufaktur Üretim Tesisi Snøhetta

Oslo merkezli mimarlık stüdyosu Snøhetta, Avusturyalı kristal takı ve aksesuar üreticisi Swarovski için yeni bir imalathane tasarladı. Markanın tasarım, ürün geliştirme ve üretim

etkinliğinin tek bir tesis içinde çözümlendiği proje, ürün prototiplerinin oluşturulma sürecine müşterilerin de katılmasına imkan veriyor.

92 Düşünce

Bir İdeolojik Fantazi Olarak Vernaküler

Aslı Paköz, vernaküler mimarlık söylemlerinin ideolojik yapılanmasını sorguluyor. Monolitik, tekbiçimli toplum yaratma amacının halk mimarlığı fantazisi yaratılarak bir yanılsama olarak nasıl inşa edildiğini anlatıyor.

94 Tasarım

Yılmaz Zenger Üzerine Notlar

Ağustos 2018'de yitirdiğimiz Yılmaz Zenger'i önce "Anma" üstbaşlığıyla gündeme getirmiştik. Bu kez de bu çok-yönlü, çok-uğraşlı tasarımcıyı kapsamlı biçimde ele alıyoruz. Pelin Derviş hazırladı.

112 Yayın

The Public Private House: Modern Athens and its Polykatoikia; Çeşme Evi'nden Hisar-tepe'ye; Gönül Öney'le Söyleşi: "İki Dünya Arasında Mutlu Ve Şaşkın Bir Gönül".

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ali Cengizkan (TED Üniversitesi)

Prof. Dr. Arzu Erdem (Kadir Has Üniversitesi)

Prof. Dr. Arda İnceoğlu (MEF Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşen Savaş (ODTÜ)

Prof. Dr. Ayşe Şentürer (İTÜ)

Prof. Dr. Uğur Tanyeli (İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Tercan (MSGSÜ)

Dergi Konsept Tasarımı

Emre ÇIKINOĞLU, BEK Tasarım

Kapak Tasarımı

Bülent ERKMEN

Kapak Üretim

BEK Tasarım

Kapak İllüstrasyonu

Emre Çelik, BEK

Kapak Fotoğrafı

Serdar TANYELİ

Kapak Uygulama

Barış AKKURT, BEK Tasarım

Baskı: 12.matbaa

Nato Caddesi 14/1 Seyrantepe

Kağıthane / İSTANBUL

Tel: 0212 281 25 80

Sertifika No: 33094

Yönetim: Binat İletişim & Danışmanlık

Barbaros Bulvarı, Dörtüzlü Çeşme Sokak,

Güneş Apartmanı, No:2 D:7 Kat:6 34353

Beşiktaş / İSTANBUL

Telefon: +90 212 259 90 79

E-posta: info@binatdanismanlik.com

Abonelik ve Dağıtım

Sinem YILMAZ

abone@binatdanismanlik.com

Tel: 0212 259 90 79

www.arredamentomimarlik.com

www.binatdanismanlik.com

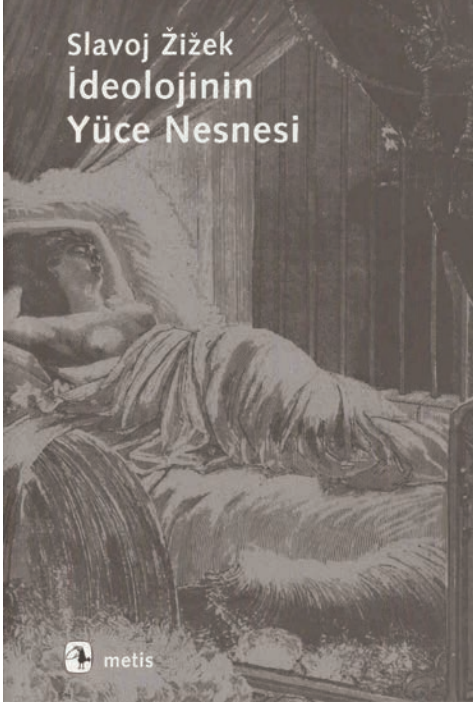
Arredamento Mimarlık Dergisi'nde yayımlanan yazılardan alıntı yapmak kaynak belirtmek koşuluyla serbesttir. Yazılardaki düşünceler yazarlarına ait olup Arredamento Mimarlık Dergisi'ni bağlamaz. Reklamlar reklam verenin sorumluluğundadır. Arredamento Mimarlık Dergisi reklamlarda verilen bilgilerden dolayı sorumlu tutulamaz.

BİNAT İLETİŞİM
& DANIŞMANLIK

Bir İdeolojik Fantazi Olarak Vernaküler

Paköz, vernaküler mimarlık söylemlerinin ideolojik yapılanmasını sorguluyor. Monolitik, tekbiçimli toplum yaratma amacının halk mimarlığı fantazisi yaratılarak bir yanılısma olarak nasıl inşa edildiğini anlatıyor.

Aslı Paköz ■ Toplumsallığı oluşturan sayısız pratik var. Bu konuda Simmel; sosyal bilimlerin genelde yaptığı gibi sadece çok büyük ve açıkça görünen toplumsal yapıları ele alabilme ve bunlardan toplumsal hayatın bütününe dair içgörüler üretmekle ilgilenmek yerine, psikolojik mikroskopi yoluyla ulaşılabilen etkileşimlerle ilgilenmek gerektiğini belirtir. Toplumun atomları arasındaki, sadece psikolojik mikroskopi yoluyla ulaşılabilen ve bu kadar bariz ama bir o kadar da kafa karıştırıcı olan toplum hayatının bütün sağlamlığını ve elastikliğini, bütün çeşitliliğini ve birörnekliğini ayakta tutan etkileşimler burada yatmaktadır¹.

Toplumsallık, sayısız pratikle olduğu gibi vernakülerle de inşa edilir. Bu inşa, mimarlık ürünü olarak vernakülerle olduğu gibi söylem olarak vernakülerle de gerçekleşir. Bu metin vernaküler mimarlıkla, vernaküler söylemler veya vernaküler söylemlerde söylenenlerle değil “söylenmeyenler”le ilgileniyor. Başka bir deyişle, vernaküleri anlamak için onun düz anlamlı bir okumasını yapmak yerine bilinçaltı okumasını yapmak denenecek. Bu okuma yapılırken, özellikle Žižek’ten ve onun *İdeolojinin Yüce Nesnesi*² kitabından yararlanılacak.

Söylenmeyenler, Orwell’in 1984 isimli distopik romanındaki “çiftdüşün³” işlemini akla getirebilir. Bilindiği gibi bu romanda Okyanusya ülkesinin süreklili daralan dili olan “Yenisöylem”, çiftdüşün işlemi ile çalışır. “Çiftdüşün, insanın iki çelişik inancı zihninde aynı anda bulundurabilmesi ve ikisini de kabullenebilmesi anlamına gelir⁴”. Örneğin, romandaki ülkede gerçeği saptırmakla görevli bakanlığın adının “Gerçek Bakanlığı” olması çiftdüşün işlemiyle mümkün olur. Bu işlem aracılığıyla, gerçeklik denetim altında tutulmakta böylece bellekten ve geçmişten yoksun bir toplum yaratılmaktadır. Söz konusu romandaki biçimiyle olmasa da günümüz dünyasında da, söylenmeyenlerle; gerçeklerin denetim altında olduğunu düşündüren, ihtiyatlı, dolaylı söylemlerle karşılaşmak mümkün.

Foucault, bir söylemdeki söylenmeyenleri görebilmek için, arkeoloji adını verdiği yöntemle söylemin bağlantılarına bakar⁵. Örneğin Panoptikon, Foucault’ya göre, modern toplumu disipline etmek için, normalize etmek için yapılmış bir makine iken Bentham onu, suçluların ıslah edilmesi ve topluma kazandırılmaları için tasarladığını söylemektedir. Žižek de söylemlerde, söylenenlerden daha çok şeyle karşılaşabileceğini, bunun için söylemlere “yamuk bakış” ile bakılması gerektiğini belirtir: “Bir şeye dosdoğru bakarsak, onu ‘gerçekte olduğu gibi’ görürüz, halbuki arzu ve endişelerimizin karıştırdığı bakış (‘yamuk bakış’) bize çarpık, bulanık bir görüntü verir. Gelgelelim, ikinci metafor düzeyinde tam tersi bir ilişki söz konusudur: Bir şeye dosdoğru, yani gayrişahsi, nesnel bir biçimde bakarsak, şekilsiz bir noktadan başka bir şey göremeyiz, nesne, ona ancak ‘belli bir açıdan’, yani arzu’nun desteklediği, nüfuz ettiği ve ‘çarpıttığı’ ‘şahsi’ bir bakışla baktığımız takdirde açık seçik özellikler kazanır⁶”.

Söylenmeyenler, ideolojik fantazi olarak da düşünülebilir. Bunu açıklamak için ideolojiye ve onun fantazi boyutuna kısaca bakmak gerekir. Žižek’e göre ideoloji; “Toplumsal gerçekliğe bağlılığını yanlış anlayan salt tefekkürücü bir tavırdan, eylem-amaçlı bir inançlar kümesine; bireylerin kendi ilişkilerini yaşadıkları kaçınılmaz ortamdan egemen siyasi gücü meşrulaştıran yanlış düşüncelere, toplumsal yapıya kadar her şeyi tanımlayabilir⁷”. Bu tanımdan, ideoloji kavramının zamanla çok güçlendiği ve her şeyi kapsamaya başladığı anlaşılmaktadır. Žižek’e göre kavramın giderek artan bir şekilde terk edilmesinin sebebi de budur. Özellikle, biz ideolojiden kaçınmaya çalıştığımızda birden karşımıza çıkıverir, birisi onun üzerinde durmak istediğinde de görünür olmaktan çıkar. İdeolojinin fantazi boyutunda ise konu psikanalizle ilişkilendirilmekte. Bu konuda çalışmalar yapan Lacan’ın, psikanalizi anlamak için kullandığı en önemli kavram “arzu”dur. Lacan’a göre; arzu, sadece bireysel değil, sosyal da bir mekanizmadır ve arzunun sosyal karakteri,

öteki arzulanı için arzulanıdır. Başka bir deyişle arzu, ötekini arzudur ve bireysel olmayıp toplumsallığa özgü bir kavram olduğu için psikoloji ile ilgili değil psikanalizle ilgilidir. Özne gibi, öznelerden oluşan toplum da eksikli olduğu için arzulanı ve bütün olmak istemektedir. Lacan, özne olmak isteyen kişinin ya da toplum olmak isteyen kolektifin bu sorunla baş etmek için “fantazi” tekniğini kullandığını söylemektedir. Lacan’a göre, “fantazi temelde temel bir imkansızlığın boş yerini dolduran bir senaryo, boşluğu maskeleyen bir perdedir⁸” ve sık kullanılan bu teknik, bireysel ya da toplumsal parçalanmışlık yokmuş gibi gösterilmektedir. Lacan bu konuyu açıklamak için, ideolojinin en saf hali olan ideolojiyi, yani antisemitizmi örnek vermektedir. Antisemitizme bakıldığında; bütünselliği olan toplumu -Alman toplumunu- bozan güç olarak Yahudi fantazisi yaratılarak, böyle bir toplumun imkansızlığının perdelendiği görülecektir. Başka bir deyişle, Yahudi fantazisi sayesinde parçalanmamış bir toplumun mümkün olabileceği illüzyonu yaratılmıştır⁹. İdeolojinin buradaki fonksiyonu, olmayan bir şeyi çalınmış ve yitirilmiş gibi göstererek, varoluğu algısı yaratmaktır.

Toplumsallığın bir ögesi olan vernaküler söylemlere, Lacan’ın önerdiği psikanalitik yöntemle bakılırsa neler görülebilir? Öncelikle bu yöntemle söylemlerin alt metnine ulaşmak için; onlarda yokluğundan yakınılana, eksikliği duyulana bakılmalıdır. Türkiye’de vernaküler söylemlerde genellikle, bir tür organik toplum -Türk toplumu- tahayyül edilmekte ve bu toplumun geçmişte sahip olduğu, ancak daha sonra yitirdiği değerlerden özlemle söz edilmektedir. Aynı şekilde kentlerin geçmişte bir kimliği olduğu varsayılmakta ve daha sonra bunu kaybettiği düşünülmektedir. “Türk kültürü” olumlanmakta, “Osmanlı Evi”nin, “Türk Evi”nin bu kültürü yansıttığı söylenmekte, “kültürün yitip gitmesi”nden rahatsızlık duyulmakta ve geçmişte kalan bu kültürün tekrar yaratılması istenmektedir. Bu söylemlerde bir şehrin ya da bir toplumun kaybettiği kimliği ya da kültürü “bulmak” için “öz”e dönmek, bunun için de vernaküler olana bakmak tavsiye edilmektedir.

Bu konuda Diken ve Laustsen, kimliğin yitirildiğinden söz eden “orijinal şehre” (“özgün” ya da “öz” olarak da okunabilir) odaklanan söylemlerde fantazi mantığının nostaljik olduğunu ve şehrin bütünlüğünden genellikle yitirilmiş, yıkılmış ya da çalınmış bir şey gibi söz edildiğini

belirtirler: “Çağdaş şehir modernizmin yok ettiği bir şeyden yoksundur ve o yüce ‘şey’ de -yitirilmemiş olsa- şehre kimliğini kazandıracığı düşünülen şeydir¹⁰”. Kentlerde daha önce olduğu varsayılan bir “kimlik” ve bu kimliği oluşturan bir “öz” ile ilgili vernaküler söylemler, Žižek’in bu konu ile bağlantılı, çarpıcı bir değerlendirmesini aklı getirmektedir. Žižek, hakkında bir şey bilinmeyen konularda derinlik etkisi yaratarak konuşmak istenildiğinde hep “öz”den söz edildiğini söylemektedir: “Bir siyasi toplantıda ya da akademik konferansta, büyük şehirlerdeki evsizlerin üzücü, kötü durumu üzerine birtakım derin düşünceleri dile getirmemizin beklendiğini varsayalım. Ama onların gerçek sorunları üzerine hiçbir fikrimiz olmamış olsun. Görüntüyü kurtarmanın tek yolu saf bir biçimsel tersine çevirme ile ‘derinlik’ etkisi üretmektir: Günümüzde hepimiz şehirlerimizdeki evsizlerin zor hayat koşulları, üzücü ve kötü durumları hakkında bir şeyler duymuş ve okumuştur. Ancak belki de, durumun vahameti, nihayetinde daha derin bir vahametinin göstergesidir. Modern insanın artık uygun bir ikametgaha sahip olamayacağı gerçeğidir, insan kendi dünyasında giderek bir yabancı haline gelmiştir. Bütün evsiz insanların barınması için yeni yapılar inşa etsek bile, asıl sıkıntı kaynağı belki de daha büyük bir şeydir. Evsizliğin özü, özün evsizliğinin kendisidir; boş zevkler için yürütülen hummalı araştırmalarla çivisi çıkmış dünyamızda, insanın hakiki özsel boyutuna uygun bir yuvası, bir ikametgâhı olmadığı gerçeğidir¹¹”. Bu biçimsel matrisleri farklı örneklerle uyarlayan Žižek’e göre; bütün bu vakalarda derinlik etkisi meydana getiren saf biçimsel operasyon belki de ideolojinin en saf halidir.

“Öz”cü söylemler aracılığıyla derinlik etkisi yaratılmasına, vernaküler söylemlerde sıkça karşılaşılmaktadır. Bu söylemlerde vernaküler, Lacan’ın ideolojinin en saf hali olarak örnek verdiği antisemitizmden daha az işlevsel değildir. Tıpkı “Yahudi”nin, bütünsel Alman toplumunu bir taraftan ayırtmak için, diğer taraftan bütünselleştirme arzusu için tanımlanması gibi; Türkiye’deki “vernaküler söylemler” de yitirilmiş değerler tarif ederek, homojen Türk toplumunu yeniden varetme illüzyonu üretmektedir. Bu söylemlerdeki bütünsel toplum hayali, aynı nitelikte ve estetik kalitedeki evlerde özdeş yaşama arzusu aracılığıyla kurulmaktadır. Böyle bir toplumda; belirsizlik, kaos ya da sorun olmayacağı hayal edilmektedir. Bu noktada ideolojik fantazinin işlevi, kayıp bir şey gibi resmettiği; bu çalışmada daha çok “öz”

olarak ifade edilen kimlik ya da kültür gibi “değerler” önceden varolduğuna inanmamızı sağlamasıdır. “Öz”e ulaşmak için vernaküler olana ihtiyaç duyulduğunda ise vernakülerin işlevi, “öz”ün bir gerçekliğinin olmadığını gizlemektir. Kısaca, bilinçaltı bu şekilde okunduğunda vernaküler söylemlerle; bütünsel toplum tahayyülü kurulduğu söylenebilir. Bu tahayyül aracılığıyla aynı “öz”e dayanan bir mimarlıktan konuşulabilmekte, belirli bir biçimde yazılmış bir tarihin ürünü olarak kabul edilen yapılar diğerlerinden üstün tutulabilmektedir. Böyle değerlendirildiğinde vernaküler söylemler; hiçbir toplumda geçmişten bugüne değişmeden gelen bir “öz” ve insanların ya da konutların da “özdeş” olamayacağını bilmesi ama bunların gizlenmesi olarak da okunabilir. ■ *Aslı Paköz, Dr. Öğretim Üyesi; İstanbul Şehir Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi*

Notlar:

- 1 Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2009, İstanbul, s. 219-220.
- 2 Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2015, İstanbul.
- 3 George Orwell, 1984, çev.: Celâl Üster, Can Yayınları, 2015, s. 59: “Hem bilmek hem de bilmemek, bir yandan ustaca uydurulmuş yalanlar söylerken bir yandan da tüm gerçekliğin ayırıcılığına, çelişkilerinin bilerek ve her ikisine de inanarak birbirini çürüten iki görüşü aynı anda savunmak; mantığa karşı mantığı kullanmak, ahlaka sahip çıktığını söylerken ahlaki yadsımak, hem demokrasinin olanaksızlığına hem de Parti’nin demokrasinin koruyucusu olduğuna inanmak; unutulması gerekeni unutmak, gerekli olur olmaz yeniden anımsamak, sonra birden yeniden unutmamak; en önemlisi de, aynı işlemi işlemin kendisine de uygulamak. İşin asıl inceliği de buradaydı: bilinçli bir biçimde bilinçsizliği özendirme, sonra da, bir kez daha, az önce uygulamış olduğunuz uykuya yatmanın ayırıcılığına olmamak. ‘Çiftleşim’ dünyasını anlayabilmek bile çiftleşimi kullanmayı gerektiriyordu”.
- 4 Orwell, 1984, s. 245.
- 5 Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, Birey Yayınları, İstanbul, 1999, s. 64: “Söylemsel ilişkiler, görüyoruz ki, söylemin içinde değildir; onlar kavramları ya da sözcükleri birbirine bağlamazlar; cümleler ya da önermeler arasında dedüktif ya da retorik bir yapıyı gerçekleştirmezler. Bununla birlikte, onlar söylemi sınırlayacak ya da ona bazı biçimler empoze edecek, yahut da bazı koşullarda bazı şeyleri ifade etmeye onu zorlayacak olan, söylemin dışındaki ilişkilerdir. Onlar neredeyse söylemin sınırındadır”.
- 6 Slavoj Žižek, *Yamuk Bakmak Popüler Kültürden Jacques Lacan’a Giriş*, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27.
- 7 Slavoj Žižek (der.), *İdeolojiyi Haritalamak*, çev.: Sibel Kibar, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 11.
- 8 Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, s. 143.
- 9 “Toplum diye bir şey yoktur ve Yahudi bunun semptomudur”: Bkz.: Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, s. 142.
- 10 Bülent Diken ve Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, Metis, İstanbul, 2010, s. 110.
- 11 Žižek (der.), *İdeolojiyi Haritalamak*, s. 31.